Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum

Vammaisfoorumin lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta

Vastaanottaja: Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Asia: HE 122/2024
Ajankohta: 5.11.2024 klo 10.00

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Esitys soveltamisalasta jää yhä epäselväksi ja jättää liiaksi tilaa tulkinnoille. On vaarana, että moni vammaisuutensa vuoksi palveluja tarvitseva jää vammaispalveluiden ulkopuolelle, eivätkä sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ole riittäviä yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksiensa turvaamisessa. YK:n vammaissopimuksen 3 artiklassa kirjattu sopimuksen läpileikkaava periaate on vammaisen henkilön täysimääräinen ja tehokas osallistuminen sekä osallisuus yhteiskuntaan. Nämä periaatteet näkyvät erityisesti artiklassa 19 ”Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä”, johon on kirjattu toimet, joilla helpotetaan vammaisten ihmisten osallistumista yhteisöön ja heidän täysimääräistä osallisuuttaan. Tämä ajatus tulisi näkyä myös uuden vammaispalvelulain muotoiluissa.

Uuden vammaispalvelulain alkuperäinen tarkoitus on ollut implementoida YK:n vammaissopimus suomalaiseen lainsäädäntöön. Vammaispalvelulain tarkoituksena (1 §) on varmistaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuus, osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnassa, niiden toteutumisen esteiden ehkäisy ja poistaminen, vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen sekä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nyt esitetty soveltamisalan tarkentaminen vaarantaa näiden toteutumisen.

Vammaisfoorumi haluaa kiinnittää huomiota siihen, että YK:n vammaisoikeuksien sopimusta ei hallituksen esityksessä huomioida riittävästi, vaan siihen viitataan lähinnä sopimuksen olemassaolon osalta sekä sen osalta, että vammaissopimukseen sisältyvien oikeuksin toteuttamisessa voidaan huomioida sopimusvaltion käytettävissä olevat voimavarat. YK:n vammaissopimus ja yhdenvertaisuuslaki tulisi mainita soveltamisalasäännöksessä sekä lainvalintaa ohjaavina että päätöksentekoa ohjaavina oikeusnormistona ja tulkintaohjeina. Lisäksi soveltamisalasäännöksessä tulisi tuoda esille se, että lainvalinnassa ja päätöksenteossa on otettava huomioon yhdenvertaisuuden

edistämisvelvollisuus, oikeus kohtuullisiin mukautuksiin ja mahdollisuus positiiviseen erityiskohteluun (Yhdenvertaisuuslaki 9 ja 15 §). YK:n vammaissopimus määrittelee sen, minkälaisia itsenäistä elämää ja osallisuutta turvaavien palveluiden tulee olla (Vammaisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 5). Arvio YK:n vammaissopimuksen mukaisuudesta on liian pintapuolinen, eikä soveltamisalan muutoksen tosiasiallisia vaikutuksia ole riittävästi pohdittu. Itsenäisen elämän periaatetta ei käsitellä ehdotuksessa lainkaan. Tämä on yllättävää, sillä YK:n vammaissopimuksen artikla 19 on keskeisimpiä oikeudellisia perusteita vammaisille tarjottaville palveluille. Perustelut eivät ohjaa riittävästi säännöksen soveltamista siten, että se perustuisi perus- ja ihmisoikeuspohjaiseen tulkintaan (yksilöllisyys, jokaisen oikeus elää omannäköistä elämää omiin valintoihin perustuen), eikä oikeuksia kaventavaan tulkintaan siitä, minkä katsotaan olevan missäkin tilanteessa tavanomaista.

Esitetyillä muutoksilla ei päästä kaikilta osin tavoitteisiin. Uuden vammaispalvelulain yhtenä tavoitteena oli saada yhdenvertaisesti vammaispalveluiden piiriin henkilöitä, jotka ovat jääneet nykytilanteessa väliinputoajiksi. Esitys herättää huolen väliinputoamistilanteiden jatkumisesta edelleen. On myös mahdollista, että syntyy uusia väliinputoajia. Erityisesti vammaiset henkilöt, joiden avun tarve on vähäistä, mutta toistuvaa ja välttämätöntä, saattavat jäädä vammaispalvelujen ulkopuolelle.

Esityksen 2 § 3 mom. käytetty elämänvaiheen käsite on liian tulkinnanvarainen. Sanamuoto ”elämänvaiheessa tavanomainen tarve” voi ohjata lainsoveltajaa arvioimaan enemmän sitä, mitä pidetään tavanomaisena (toimintana) jossakin elämänvaiheessa kuin sitä, millainen avuntarve ihmisillä on tavanomaista tietyssä elämänvaiheessa. Lisäksi edellytyksenä on, että hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Tässä muotoilussa syntyy useita tulkinnanvaraisia ehtoja; mitä tarkoitetaan elämänvaiheella, tavanomaisella ja välttämättömällä? Käytännössä näiden sanamuotojen käyttö johtavat siihen, että käsitteiden määrittelyä joudutaan hakemaan oikeuskäytännön kautta.

Vammaisfoorumi on huolissaan hyvinvointialueiden rahoituksen riittävyydestä. Esitetyssä muodossa laki jättää liiaksi tulkinnanvaraa palveluiden toteuttamiseen hyvinvointialueille, jossa käytettävissä olevat varat vaikuttavat vahvasti palveluiden myöntämiseen johtaen alueelliseen ja yksilöiden väliseen epätasa-arvoon. Vammaispalveluissa on kyse vahvoista subjektiivisista oikeuksista. Säästöt eivät saa vaikuttaa vammaisten henkilöiden palveluihin ja yksilöiden perusoikeuksien toteutumiseen. Sosiaalipalveluiden maksullisuus lähtee ajatuksesta, että kyse on tilapäisestä palvelusta, joka mahdollistaa pärjäämisen lyhyen ajanjakson elämästä. Vammaisuus on useimmiten koko elämän mittainen tai pitkäaikainen osa henkilön elämää. Vammaiselle henkilölle palveluiden tarkoitus on mahdollistaa yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan. Vammaispalveluiden maksuttomuus on keskeistä, jotta henkilö voi käyttää hänelle myönnettyjä palveluita.

Vammaisfoorumi ry

Veera Florica Rajala
puheenjohtaja

Anni Kyröläinen
pääsihteeri
p. 045 217 4936
anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi